

# Academici mogen rechters (zwaar) bekritisseren

Het EHRM oordeelde in de zaak *Erdogan t. Turkije* dat de veroordeling van een academicus die rechters uit het Grondwettelijk Hof had beticht van incompetentie en partijdigheid, een schending opleverde van artikel 10 EVRM, de vrijheid van meningsuiting.

## Jogchum Vrielink

**U**it Straatsburg komt lang niet altijd goed nieuws over de expressievrijheid. Vaak bewijst het Hof slechtste diens dienst aan zijn eigen mantra dat de vrijheid van meningsuiting ook, of zelfs vooral, geldt voor uitingen die 'kwetsen, choqueren of verontrusten'. Nogal wat arresten treden dat uitgangspunt *de facto* met voeten, op grond van allerlei irreële risico's, abstracte axioma's en subjectieve sentimenten. Werkelijk radicale uitingen kunnen maar al te vaak niet op bescherming rekenen in de rechtspraak van het Hof.

Maar als het (wel) goed is, dan zeggen we het ook, en dat is het geval in de recente zaak van *Erdogan* en anderen *t. Turkije* (nee, niet *dé Erdogan*). De zaak ging over de uitingen van de academische vrijheid; een aspect van de vrijheid van meningsuiting waaraan het Hof ook in andere zaken ruime bescherming bood.

Het Hof behandelde een klacht van een professor grondwettelijk recht, Mustafa Erdogan, en van een redacteur en een uitgever van een quasi-academisch tijdschrift, *Liberal Thinking*.

In 2001 had Erdogan een artikel gepubliceerd in het tijdschrift, waarin hij de rechters van het Grondwettelijk Hof op de korrel nam, wegens hun beslissing om een politieke partij (*Fazilet*) te ontbinden. Het Hof had dat gedaan omdat de partij beweerdelijk in strijd was met de seculiere principes die de grondslag vormen van de Turkse staat. Erdogans artikel stelde in vraag of, juridisch gezien, de ontbindingsvoorwaarden wel vervuld waren. De auteur insinueerde verder dat de rechters intellectueel incompetent waren en hij trok hun onpartijdigheid in twijfel.

Drie rechters van het Grondwettelijk Hof pikten die kritiek niet en stelden (afzonderlijke) vorderingen tegen de betrokkenen in; ze claimden dat het artikel een ernstige persoonlijke aanval op hun eer en integriteit inhield. De zaken resulteerden tussen 2002 en 2004 in veroordelingen wegens laster en eerroof en de betrokkenen werden verplicht om schadevergoedingen te betalen aan de rechters.

## HARD GAAN MAG

In Straatsburg beargumenteerden de verzoekers dat hun veroordeling een schending van artikel 10 EVRM inhield en een unaniem Hof was dat met hen eens. Het Hof stelde dat enerzijds de grenzen van aanvaardbare kritiek tegenover leden van de rechterlijke macht ruimer worden getrokken dan bij gewone burgers, maar dat het anderzijds soms ook noodzakelijk is om de rechterlijke macht, die publiek vertrouwen moet genieten als *'guarantor of justice'*, te beschermen tegen aanstootgevende of beledigende aanvallen.

In dit geval viel de afweging daarvan eenduidig in het voordeel van de expressievrijheid uit. Meer bepaald hadden de nationale rechtbanken, naar het oordeel van het EHRM, onvoldoende rekening gehouden met de context waarin het artikel geschreven werd (dat van een verhit openbaar debat over de uitspraken van het Grondwettelijk Hof), en het medium waarin het verschenen was (een quasi-wetenschappelijk tijdschrift en geen krant).

Het Hof onderstreepte het belang van academische vrijheid en de mogelijkheid van academici om vrij hun mening te uiten op het gebied van hun onderzoek en expertise, ook als die mening controversieel of onpopulair is. De Europese rechters erkennen weliswaar dat verschillende opmerkingen in het artikel hard waren, maar ze concluderen dat het daarbij overwegend ging om waardeoordelen 'met een afdoende feitelijke grondslag'. De uitingen konden niet worden beschouwd als gratuite persoonlijke aanvallen op de grondwettelijke rechters.

Kortom, stijl wordt in beginsel evenzeer beschermd als de inhoud. Zolang er een feitelijke basis is, mag je hard gaan, is de boodschap. Goed nieuws voor academici die de zaken soms al eens wat polemischer formuleren.

(Jogchum Vrielink is postdoctoraal onderzoeker en onderzoekskoördinator discriminatierecht binnen het Steunpunt gelijkheidsbeleid KU Leuven)

*EHRM 27 mei 2014, nr. 346/04 en 39779/04, Mustafa Erdogan en anderen t. Turkije*



Academicus Mustafa Erdogan had kritiek op de beslissing van het Turkse Grondwettelijk Hof om de politieke partij Fazilet te verbieden.

© Belga

## Concurring opinion

Interessant is de *concurring opinion* van rechters Sajó, Vučinić en Küris. Zij achten de grondslag en reikwijdte die het arrest biedt aan de academische vrijheid te beperkt. Als uitingen een 'academisch element' hebben, zouden ze volgens Sajó en co sowieso in aanmerking komen voor maximale bescherming. Om te bepalen of dat het geval is, stellen zij een driedelige test voor. Om te beginnen moet worden vastgesteld of iemand kan worden beschouwd als een academicus. Vervolgens moet men nagaan of de uitingen van de persoon vallen binnen het domein van zijn onderzoek. En tot slot moet worden bepaald of de uitingen 'neerkomen op conclusies of meningen, gebaseerd op zijn of haar professionele expertise en competentie'.

Als die voorwaarden vervuld zijn, moeten uitingen de hoogst mogelijke bescherming genieten die artikel 10 EVRM te bieden heeft. Die invalshoek heeft onder meer tot gevolg dat het er niet toe zou doen in welk medium de analyse verscheen. Of een analyse met een 'academisch element' nu verschijnt in een zuiver academisch tijdschrift, een quasi-academisch tijdschrift, of in een krant, zou volgens de *concurring opinion* geen verschil mogen maken. De *concurring opinion* is aantrekkelijk, vanwege de (nog) ruime(re) reikwijdte en bescherming die ze zou bieden aan de academische vrijheid. Zij kan echter, paradoxaal genoeg, ook risico's behelzen voor de vrijheid van academici.

In dat verband kan worden verwezen naar een toenemend aantal gevallen waarin de academische vrijheid juist ingeroepen wordt, om academici te doen zwijgen of om hen zelfs te ontslaan. Aanleiding zijn veelal uitingen en gedrag die plaatsvinden buiten de strikt academische fora en die vaak slechts zijdelings te maken hebben met het academische onderzoek van de betrokkenen.

Wat mijn eigen instelling betreft, kan gedacht worden aan de kwesties inzake Fernando Pauwels en Lieven De Cauter.

Pauwels werd in 2012 aan de KU Leuven ontslagen, omdat hij 'extreme religieuze opvattingen' koesterde en op een website verkondigde. Het toenmalige bestuur vond dat dit de wetenschappelijke geloofwaardigheid van de onderzoeker in het gedrang bracht, hoewel datzelfde bestuur geen duidelijke voorbeelden gaf van de manier waarop de religieuze overtuiging van de man zijn universitaire werk beïnvloedde. 'Wie zijn geloof boven gevestigde wetenschappelijke inzichten plaatst, hoort hier niet thuis', aldus de toenmalige rector Mark Waer, die concludeerde: 'Wie voor de KU Leuven werkt, moet ervoor zorgen dat hij de faam van de instelling niet in het gedrang brengt'.

Cultuurfilosoof Lieven De Cauter werd op de vingers getikt voor een persoonlijk opiniestuk waarin hij kritiek leverde op Bart De Wevers cultuurbeleid, daarbij schuttingtaal ('f\*ck you!') niet schuwend. *Dixit* rector Waer: 'Er is zoiets als academische vrijheid die de universiteit hoog in het vaandel draagt. Maar er is ook zoiets als academische terughoudendheid. De vraag is of beide hier nog in evenwicht zijn'.

Hoewel Pauwels' overtuiging noch De Cauters stijl de mijne zijn, is het problematisch dat in die zaken de academische vrijheid of minstens het feit dat de betrokkenen ook academici zijn, werd aangevat om hun privé-uitingen en -gedrag te controleren en bestraffen. Dat is de wereld op zijn kop: het is niet omdat iemand academicus is, dat zijn andere vrijheden, waaronder de expressievrijheid en het recht op een privéleven, niet evenzeer beschermd worden als die van anderen.

Met het aantreden van het nieuwe bestuur, onder leiding van Rik Torfs, werd terecht gekozen voor een andere, meer vrijheidslievende benadering. Naast rechtzetting van de voorgaande zaken, nam Torfs ook Barbara Van Dyck weer in dienst, die in 2011 was ontslagen voor haar deelname aan en verdediging van een actie waarbij genetisch gemodificeerde aardappelen, eufemistisch gesteld, vroegtijdig werden geroid. De vraag is echter of de benadering van academische vrijheid zoals die van de rechters in *concurrency*, waarbij nóg meer uitingen van academici onder de academische vrijheid geschaard worden, niet in de hand zou werken dat diezelfde academici 'netto' minder vrijheid zouden overhouden. Academische vrijheid is traditioneel een vrijheid waaraan ook een grote verantwoordelijkheid kleeft, onder meer qua stijl, methodologie, en terughoudendheid. Hoe ruimer je die vrijheid doet reiken, des te ruimer schuiven ook die verantwoordelijkheidseisen mee. Academische vrijheid kan dan gemakkelijk een beheersingsinstrument worden voor vrijwel eender welke uitlating of gedraging door academici. Dat is uiteraard niet de bedoeling van de *concurring opinion* (integendeel), maar het kan er wel het gevolg van zijn. Academici kunnen dan, meer nog dan nu al het geval is, afhankelijk worden van de toevallige vrijheidslievendheid (of het gebrek daaraan) van hun bestuur.

Wellicht is het daarom beter om, voor non-academische contexten, gewoon een zo ruim mogelijke 'generieke' (expressie)vrijheid te bepleiten. Dat vermijdt bovendien betichtingen van elitarisme: waarom zou een academicus, voor identiek dezelfde uitingen in een opiniestuk, aanspraak kunnen maken op meer bescherming dan iemand die toevallig niet aan een academische instelling verbonden is? (JV)